

Рожнова В. В. - завідувач кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ВАГОМІСТЬ НАЯВНИХ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ: ВІТЧИЗНЯНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ

Запобіжні заходи - це частина заходів забезпечення кримінального провадження, превентивні заходи процесуального примусу, які застосовують за наявності підстав та в порядку, встановлених законом, до підозрюваного, обвинуваченого з метою забезпечення їх належної процесуальної поведінки [1, с. 401; 2, с. 379].

Застосування запобіжних заходів є ефективною процесуальною гарантією виконання завдань кримінального провадження. Водночас вони відіграють роль правового процесуального засобу подолання протидії розслідуванню кримінальних правопорушень з боку зазначених осіб, що також зумовлює важливість їх застосування в необхідних випадках.

Протидію розслідуванню загалом визначають як систему умисних протиправних дій або окрему дію (бездіяльність) учасників кримінального провадження та/або інших зацікавлених осіб, спрямованих на перешкоджання швидкому, повному й неупередженому розслідуванню з метою невстановлення обставин учиненого злочину і винності причетних осіб, уникнення винним кримінальної відповідальності або невинуватого пом'якшення його покарання [3, с. 8; 4, с. 102]. Подолання протидії є відповіддю органів досудового розслідування, прокурора на діяння підозрюваного, обвинуваченого чи інших осіб, змістом яких є перешкоджання розслідуванню. Попри те, що подолання протидії розслідуванню є складовою слідчої тактики, здійснюється воно, передусім, за допомогою заходів, передбачених кримінальним процесуальним законом, протягом усього періоду досудового розслідування і спрямоване на запобігання протидії, її виявлення та нейтралізацію.

Зважаючи на те, що суб'єктами вчинення кримінальних правопорушень корупційного характеру є посадові особи, протидія розслідуванню таких правопорушень, як і методи й засоби запобігання їй, виявлення та нейтралізації, є специфічними [5, с. 144].

У системі заходів подолання протидії розслідуванню, зокрема кримінальних правопорушень корупційного спрямування, важливу роль відіграє застосування ефективних запобіжних заходів.

Законне й обґрунтоване застосування цих заходів забезпечує не тільки виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а й запобігання вчиненню ним спроб переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; не дає змоги знищити, сховати або спотворити будь-яку з речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, фахівця в цьому самому кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується (ч. 1 ст. 177 КПК України).

Обґрунтованість застосування запобіжних заходів, зокрема їх певних видів, зумовлена не лише наявністю фактичних підстав та умов їх застосування, а й урахуванням під час обрання запобіжного заходу обставин, передбачених ст. 178 КПК України. Серед них - вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення (п. 1 ч. 1); розмір майнової шкоди, у завданні якої підозрюється, обвинувачується особа, або розмір доходу, в отриманні якого внаслідок учинення кримінального правопорушення підозрюють, обвинувачують особу, а також вагомість наявних доказів, якими обґрунтовують відповідні обставини (п. 11 ч. 1).

Таким чином, ідеться не просто про наявність доказів вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення, завдання ним майнової шкоди у певному розмірі чи певного розміру доходу, в отриманні якого внаслідок учинення кримінального правопорушення підозрюють, обвинувачують особу, а про вагомість цих доказів.

На відміну від ознак доказів, які, відповідно до ч. 1 ст. 94 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, встановлюють під час їх оцінки (кожний доказ із позиції належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів - з огляду на достатність і взаємозв'язок для прийняття відповідного процесуального рішення), зміст вагомості доказів і критерії її встановлення у цьому Законі не визначено.

У теорії та науці кримінального процесу вагомість наявних доказів визначають як наявність такого комплексу доказів, неупереджена оцінка якої дає достатні підстави слідчому судді, суду переконатись у тому, що особа таки могла вчинити кримінальне правопорушення [1, с. 405] та характеризується як така, що не є ознакою доказів у «чистому» вигляді, оскільки характеризує доказ в аспекті його переконливості для учасників кримінального провадження, а не містить власне його характеристику [6].

Європейський суд з прав людини такий ступінь переконаності суддів позначає терміном «розумна підозра» у вчиненні кримінального правопорушення [1, с. 405], а Міжнародний кримінальний суд визнає релевантність доказу, його доказову силу та вагомість

фундаментальними критеріями, спираючись на які, суд встановлює, чи довів прокурор свою позицію відповідно до стандартів [7, с. 11].

Водночас вагомість доказів як елемент їх достатності характеризується відносною важливістю, яка має бути надана кожному доказу під час вирішення того, чи було доведено певне твердження за його допомогою чи ні. Це є якісною оцінкою доказів. Вагомість є досить суб'єктивним критерієм, що залежить від дійсної якості та характеристик конкретного доказу, а також від кількості та якості інших наявних доказів того самого факту. Наприклад, оригінальний відеозапис низької якості, на якому зафіксовано дії підозрюваного, буде мати меншу вагу, ніж показання свідка-очевидця цих дій, за умови, що слова свідка вважаються надійними та достовірними.

У практиці європейських судів вагомість також залежить від надійності, достовірності й точності доказів. Надійність визначають під час вивчення походження доказу: чи було доведено, що походження доказу є надійним, і чи не було, наприклад, у свідків чи потерпілих, мотивації надати неправдиві та неточні докази? Якщо документ було представлено, але його автентичність не було підтверджено свідком або іншим чином (наприклад, офіційною печаткою, підписом), то сумнівною є його прийнятність, а отже можуть визнати неприйнятним. Достовірність характеризується тим, чи заслуговують такі докази на довіру. Точність залежить від ступеня чіткості даних власне доказу (наприклад, зазначення осіб чи дат). На вагомість також вказує логічність і несуперечливість документа-доказу.

Оцінюючи вагомість доказу, суд розглядає його загальні характеристики (наприклад, чи був він автоматично створений за допомогою технологій або ж особою, яка зацікавлена в результатах судового процесу), ураховуючи те, є доказ прямим чи непрямим, первинним чи похідним та, частково, чи є цей доказ опосередкованим за характером формування. Менш важливими вважають показання свідків, які не представили суду особисто, адже такі показання не стали предметом перехресного допиту і не давалися під присягою [7, с. 12].

Отже, ознайомлення з міжнародними стандартами встановлення вагомості доказів під час доказування в кримінальному процесі є підставою для висновку про те, що вагомість наявних доказів характеризує їх достатню сукупність і за своїми якісними показниками формує в слідчого судді, суду переконаність у можливості й необхідності прийняття відповідного процесуального рішення. Слідчий суддя, суд у цьому разі мають переконатись, що кількість і якість наявних доказів є достатніми для того, щоб не залишилося сумнівів у можливості й необхідності прийняття рішення, зокрема про застосування запобіжного заходу певного виду.

З огляду на викладене, звертаючись із клопотанням про застосування запобіжного заходу та підтримуючи викладені в ньому доводи, слідчий, прокурор у судовому засіданні повинні звертати особливу увагу на вагомість наданих ними доказів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комен. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. - Київ : Юстініан, 2012. - 1224 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / відп. ред. С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. - Харків : Одиссей, 2013. - 1104 с.
3. Шехавцов Р. М. Форми та способи протидії розслідуванню злочинів і засоби їх подолання (за матеріалами кримінальних справ про вимагання, вчинені організованими групами, злочинними організаціями) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Шехавцов Руслан Миколайович. - Київ, 2003. - 19 с.
4. Омельченко О. С. Поняття та сутність протидії розслідуванню злочинів на стадії кримінального провадження / О. С. Омельченко // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. - 2013. - № 1. - С. 96-103.
5. Суворов О. М. Взаємодія підрозділів «К» СБ України з органами досудового розслідування у протидії злочинам корупційної спрямованості / О. М. Суворов // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). - 2013. - № 3. - С. 144-154.
6. Поняття та ознаки доказів у кримінальному процесі [Електронний ресурс] // Studfiles: файловий архів студентів. - Режим доступу: <http://www.studfiles.ru/preview/5130172/>. - Назва з екрана.
7. Основні стандарти розслідування для співробітників служб оперативного реагування при розслідуванні міжнародних злочинів / Міжнародна група Global Rights Compliance LLP. - Київ, 2016. - 71 с.